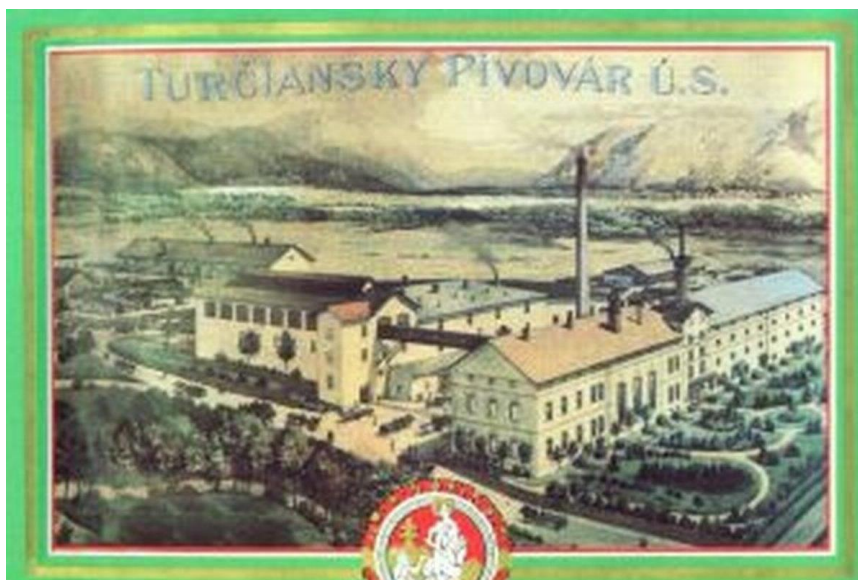

Silný príbeh nielen s vôňou a chuťou piva

Erős sztori nemcsak a sör illatával és ízével

V mimoriadne nabitom kalendári tohtoročných jubileí má svoje dôstojné miesto aj „nedožité“ 120. výročie založenia pivovaru v metropole Turca. Nasledujúci príspevok nie je myslený ako nostalgická reminiscencia na jeden už nejestvujúci podnik. Naopak! Práve na pozadí jeho silného príbehu a zaujímavých súvislostí chceme naznačiť, prečo bol Martin kedysi prirodzeným centrom národnej kultúry Slovenska a Slovákov.

Az idei évfordulók módfelett zsúfolt naptárában tekintélyes helyet foglal el a túróci nagyváros sörgyáralapításának „meg-nem-élt“ 120. évfordulója. A most következő cikk nem szándékozik egy nemlétező üzemre történő nosztalgikus visszaemlékezés lenni. Éppen ellenkezőleg! A sörgyár erős sztorijának és érdekes összefüggéseinek háttérével szeretné megvilágítani, miért volt egykoron Túrócszentmárton Szlovákia és a szlovákok nemzeti kultúrájának természetes központja.

Priemyselná revolúcia v 19. storočí výrazným spôsobom poznačila aj oblasť pivovarníctva, osobitne technológiu prípravy a výroby piva. Chladiacimi zariadeniami už mohli byť vybavené i kvasiarne a pivnice pivovarov, pričom zlatistý mok sa začal vyrábať vyhovujúcejším spôsobom. Išlo o spodné kvasenie, ktoré si síce vyžadovalo nižšie teploty (a tým aj nákladnejší spôsob prípravy), ale nápoj potom nemal problémy s dlhším skladovaním, diaľkovým transportom či kazením. Tieto a iné prevratné zmeny sa v plnej miere premietli do vzniku mnohých európskych pivovarov. Na Slovensku sa tak stalo v Košiciach (1857), Michalovciach (1867), Bratislave (Stein, 1873), Spišskej Belej (1877), Turčianskom Sv. Martine (1893) a Nitre (1896).

A tizenkilencedik században lezajlott ipari forradalom határozott nyomot hagyott a sörgyártáson is, különös tekintettel a sör előállítására és főzési technológiájára. A sörgyárak pincéi és erjesztői hűtőberendezésekkel kerültek felszerelésre, melyek segítségével az addigiaknál alkalmasabb környezet állt rendelkezésre a folyékony kenyér előállítására. Az alsóerjesztés volt, amely ugyan alacsonyabb hőmérsékletet igényelt (ezáltal költségesebb előállítás módnak is számított), de az italnak így nem okozott

minőségi romlást a hosszabb tárolás/raktározás és a távolsági szállítmányozás sem. Ezek és más forradalmi változások teljes mértékben visszaköszöttek sok-sok európai sörgyár kialakulásában. Így történt ez a mai Szlovákia területén is Kassán (1857), Nagymihályon (1867), Pozsonyban (Stein, 1873), Szepesbélán (1877), Túrócszentmártonban (1893) és Nyitrán (1896) is.

Hned' na štarte prvá cena na výstave v Prahe

Egyből aranyérem a prágai kiállításon

Vybudovanie akciovej spoločnosti Turčiansky pivovar, účastinná spoločnosť, je neodmysliteľne spojené s osobnosťou Jozefa Capka, ktorý svojimi odvážnymi rozhodnutiami kládol základy priemyselňovania dovtedy výlučne remeselníckeho mestečka. Potrebný kapitál a skúsenosti získal vďaka úspešnému obchodovaniu v Rumunsku (Galati) a najmä v Bulharsku (Sofia). Po návrate do rodného Turca presvedčil viacerých obchodníkov, že sa oplatí investovať do zriadenia pivovaru.

A Túróci Sörgyár nevű részvénytársaság megalapítása szorosan kötődik Jozef Capek személyéhez, aki merész döntéseinek köszönhetően lerakta az iparosodás alapjait az addig csak kisiparos-kézműves városkában. A szükséges tőkét és a tapasztalatokat a romániai (Galac) és főként bulgáriai (Sofia) sikeres üzleteinek köszönhetően szerezte meg. Miután visszatért Túrócba, több üzletembert sikerült meggyőznie arról, hogy érdemes befektetni egy sörgyár létrehozásba.

Prvá várka piva bola vyrobená 20. 2. 1894, pričom už o rok neskôr získalo turčianske pivo prvú cenu na prestížnej Národopisej výstave v Prahe! Pôvodne sa v Martine varili tri druhy piva (Brezniak, Kráľovské pivo, Granát), ktoré sa zo skladov dodávali priamo zákazníkovi. V tejto súvislosti treba podotknúť, že podnik mal svoje skladovacie priestory na viacerých miestach stredného, resp. severného Slovenska. Ročná produkcia pivovaru sa pohybovala od 3 do 8 tisíc hektolitrov. Postupom času sa lahodný martinský nápoj uplatnil nielen doma, ale aj na českých či dokonca amerických trhoch. Spotreba sa neustále zvyšovala a v jubilejnom roku 1943, keď pivovar slávil polstoročie svojej existencie, dosiahla objem 84 tisíc hl.

Az első főzet 1894. február 20-án készült el, és egy évvel később a túróci sör már aranyérmet is nyert a rangos Prágai Néprajzi Kiállításon! Eredetileg háromféle sört

főztek Túrósszentmártonban (Brezniak, Királyi sör és Granát), melyeket közvetlenül a raktárból kínálták egyenesen a vásárlóknak. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a vállalat több közép- és észak-szlovákiai helyszínen is rendelkezett saját raktárral. A sörgyár éves termelése három és nyolcezer hektoliter között mozgott. Az idő múlásával az ízletes túróci ital nemcsak belföldi, de a cseh, sőt az amerikai piacokon is látható szereplővé vált. A fogyasztás megállás nélkül növekedett és a jubileumi 1943-as évben, a sörgyár fennállásának ötvenedik évfordulóján a termelés elérte a nyolcvannégyezer hektolitert.

Prudký nárast výroby piva si nevyhnutne vyžadoval rozšírenie kapacity podniku, spojené s modernizáciou technického zariadenia. V tomto ohľade bol pivovar v Martine vždy progresívny. Napríklad už v roku 1920 začal využívať elektrickú energiu na pohon strojov a výrobu chladu. Vo vlastnej réžii zhotovoval drevené sudy a debničky, v rokoch 1939 – 1940 v ňom nainštalovali najmodernejšiu dobovú fľaškovú linku, ktorá za hodinu naplnila 6 tisíc fliaš. Počas medzivojnového obdobia a za Slovenského štátu produkoval podnik niekoľko druhov pív. Najznámejšie boli značky Svätomartinské pivo a Martinský porter; zdravotné 12-stupňové pivo Granát sa propagovalo ako bavorská špecialita pre chudokrvných a rekonvalescentov.

A termelés rohamos növekedése szükségszerűen magával hozta a gyár kapacitásának növekedését a technológiai berendezések modernizációjával együtt. Ebből a szempontból a túrócszentmártoni sörgyár mindig is előljárónak számított. Saját költségükön fahordókat és rekeszeket gyártottak, valamint az 1939 – 1940-es évben telepítettek egy modern töltőberendezést is, amely képes volt egyetlen óra alatt hatezer palack megtöltésére is. A két háború között a gyár többféle sört kínált Szlovákia számára. A leghíresebbek ezek közül a Svätomartinské pivo (Szentmártoni) és a Martinský porter (Martini Porter) volt; az egészséges tizenkétfokos Granát sört pedig bajor specialitásként hirdették a vérszegénységgel küzdők és a lábadozó betegek számára.

Vďaka prezieravosti, obetavosti a odvahe viacerých zamestnancov sa počas SNP podarilo zachrániť stroje i suroviny, preto pivovar neutrpel škody väčšieho rozsahu.

Az üzem alkalmazottai által tanúsított előrelátásnak, odaadásnak és bátorságának köszönhetően a Szlovák Nemzeti Felkelés alatt sikerült megmenteni a gépeket és a nyersanyagokat is, ezért a sörgyár nem szenvedett el túl nagy kárt.

Osobnosti príťahoval ako magnet

Hírességek a sörgyár vonzásában

S históriou nijakého slovenského pivovaru nie je bezprostredne spojených tolko výrazných osobností nášho národného života, vedy, kultúry a umenia. Začalo to už prvým správcom Jozefom Capkom (1852 Kláštor pod Znievom – 1915 Martin), ktorý podporoval Kníhtlačiarcky účastinársky spolok v Martine, vydával diela slovenských autorov a sám bol literárne činný. Pri vzniku pivovaru, jeho rozvoji a úspechoch zohral dôležitú úlohu Jozef Fábry (1858 Partizánska Lupča – 1928 Martin).

Egyik szlovák sörgyár történetéhez sem kapcsolódik közvetlenül a szlovák nemzeti élet, tudomány, kultúra és művészet ennyi kiemelkedő személyisége. Az egész az első vezetővel, Jozef Capekkel kezdődött (1852 Znióvár-alja – 1915 Túrócszentmárton), aki támogatója volt a túrócszentmártoni Könyvkiadó Egyesületnek, ezen kívül kiadója volt szlovák

művészek alkotásainak és önmaga is irodalmilag aktív személy volt. A sörgyár megalakulásában, fejlődésében és sikerében fontos szerepet játszott Jozef Fábry is (1858 Németlipcse – 1828 Túrócszentmárton).

Tento všestranne orientovaný muž zásadným spôsobom formoval hospodársky rozmer nášho národného hnutia. Inicialoval, respektíve založil rôzne bankové a priemyselné podniky, bol členom ich správnych rád, stál pri zrode Slovenského spevokolu, na doskách ktorého ako herec aktívne účinkoval, Národného domu či Muzeálnej slovenskej spoločnosti, vydával časopis Dom a škola, financoval knihy. Fábryho meno nechýba medzi signatármi Deklarácie slovenského národa (Martin 30. 10. 1918).

Ez a széleskörű érdeklődési körrel bíró férfi érdemi módon formálta a szlovák nemzeti mozgalom gazdasági kiterjedését. Különbféle banki és ipari vállalatokat indított és alapított, tagja volt ezek igazgatótanácsainak, jelen volt a Szlovák Énekkar – melynek színpadán színészként aktívan is szerepelt –, a Nemzeti Ház és a Szlovák Múzeumi Társaság megalapításánál, kiadója volt a Ház és Iskola c. szlovák folyóiratnak, könyveket finanszírozott. Fábry neve ott szerepel a Szlovák Nemzeti Nyilatkozat (más néven Túrócszentmártoni Nyilatkozat – a szerk.) aláírói között is (Túrócszentmárton, 1918. október 30.).

Turčiansky pivovar často navštevovali naši významní dejatelia, čo je zdokumentované aj v jeho historickej kronike (J. Škultéty, S. Hurban-Vajanský, A. Kmeť, M. Kukučín, Š. Krčméry a iní). Na druhej strane tieto návštevy mu spôsobovali pred prvou svetovou vojnou veľké problémy s distribúciou a predajom piva na území dnešného Slovenska... Vtedajší uhorskí mocipáni sa aj takouto formou snažili čeliť otvoreným protimaďarizačným vystúpeniam a prejavom národného uvedomenia.

Egyrészt a túróci sörgyárat gyakran látogatták híres-fontos személyiségek is, ami dokumentálva van a gyár történelmi krónikájában is (J. Škultéty, S. Hurban-Vajanský, A. Kmeť, M. Kukučín, Š. Krčméry és mások). Másrészről ezek a látogatások súlyos problémákat is okoztak a sörgyárnak az első világháború előtt sör elosztásával és eladásával kapcsolatban a mai Szlovákia területén... Az akkori magyar uralkodók ilyesformán is igyekeztek szembeszegülni a nyílt magyarelles fellelésekkel és a szlovák nemzeti öntudat kifejeződésével.

Pavol Fábry (1891 Martin – 1959 Nemecko) pokračoval v šľapajach svojho otca Jozefa. Zdedil po ňom Turčiansky pivovar a účastiny ďalších podnikov, bol poradcom Milana Hodžu vo finančných otázkach. Po roku 1945 pôsobil aj ako predseda Spolku slovenských pivovarníkov a vytrvalo sa snažil nájsť pre naše podniky lepšie obchodné pozície na zahraničných trhoch. Keďže po nástupe

komunistov k moci (1948) odišiel do exilu, na jeho meno a zásluhy sa muselo v nasledujúcich decéniách „povinne“ zabudnúť.

Fia, Pavol Fábry (1891 Túrócszentmárton – 1959 Németország) folytatta az édesapja által megkezdett utat. Megörökölte utána a túróci sörgyárat a többi vállalat részvényeit, gazdasági kérdésekben pedig Milan Hodža tanácsadója volt. Az 1945-ös év után a Szlovák Sörfőzők Egyesületének elnöke lett és kitartóan küzdött azért, hogy a szlovák cégek kedvezőbb piaci pozíciókat találjanak a külföldi piacokon. Mivel a kommunisták 1948-as hatalomra kerülése után száműzetésbe vonult, neve és a hozzá köthető érdemei a következő évtizedekben kötelezően feledésbe kellett, hogy merüljenek.

Mimochodom, Pavlov syn Vladimír Fábry patríl k popredným predstaviteľom Organizácie spojených národov. Okrem iného bol blízky spolupracovníkom a poradcom generálneho tajomníka OSN Daga Hammarskjölda, s ktorým v septembri 1961 tragicky zahynul pri leteckom nešťastí v Zambii.

Mellesleg Pavol fia, Vladimír Fábry az ENSZ előkelő képviselői közé tartozott: egyebeken kívül közeli munkatársa és tanácsadója volt Dag Hammarskjöld ENSZ-főtitkárnak, akivel Zambiában, 1961 szeptemberében egy tragikus repülőgép-szerencsétlenségben elhunyt.

Pripomenúť treba tiež osobnosť Júliusa Badu (1910 Bystrička – 1987 Martin), jedného z najrešpektovanejších novodobých pivovarníckych odborníkov a inovátorov. Kľúčovým spôsobom sa zaslúžil o rozvoj a skvalitnenie výroby piva nielen v Martine, ale aj v ďalších slovenských mestách. Medzinárodnú reputáciu si získal najmä autorstvom viacerých patentov.

Szükségszerű megemlíteni Július Bada (1910 Túrócseszterce – 1987 Túrócszentmárton) személyét is, aki egyike volt a legtisztéletreméltóbb modern sörfőző-szakértőknek és újítóknak. Bada kulcsszerepet játszott a sörgyártás fejlesztésében nemcsak Túrócszentmártonban, hanem más szlovákiai városokban is, ráadásul megannyi szabadalom szerzőjeként nemzetközi tiszteletet is kivívott magának.

Novodobá éra priniesla mnohé zmeny

Az újkori időszak sok változást hozott

Proces znárodňovania neobišiel v druhej polovici 40. rokov ani účastinnú spoločnosť Turčiansky pivovar. Po februári 1948 bola jeho majetková podstata predisponovaná na novozaložený národný podnik Stredoslovenské pivovary.

A negyvenes évek második felében zajló államosítási folyamat nem kerülhette el a Túróci Sörgyár részvénytársaságát sem. 1948 februárjában a sörgyár teljes anyagi állománya a frissen megalakult „Középszlovákiai Sörgyárak“ elnevezésű állami céghez került.

V zložitom povojnovom období v pivovare nainštalovali ocelové smaltové ležiacke nádoby, boli postavené nové výrobné a prevádzkové budovy a bytovky pre zamestnancov podniku. Počas najrozsiahlejšej rekonštrukcie závodu (1967 – 1974) v ňom zaviedli ako technickú novinku blokové filtre. Postupná modernizácia zásadne ovplyvnila predvýrobné procesy (šrotovňa), samotnú prípravu nápoja (chladenie mladiny), výstavbu filtračnej stanice, finalizáciu fľaškovej linky či plnenie sudového piva. Celková kapacita podniku predstavovala objem 380 tisíc hl piva ročne.

A háború utáni zavaros időszakban a sörgyárban megjelentek a rozsdamentes acélból készült erjesztő- és ászkoló tartályok, új termelési és üzemeltetési épületek nőttek ki a földből, valamint épült egy munkásszálló is a sörgyár alkalmazottai számára. A gyár legátfogóbb rekonstrukciója (1967 – 1974) során megjelent egy technológiai újdonság is: a modern sörszűrő-berendezés. A folyamatos fejlesztések érdemben befolyásolták a gyártás-előkészítő folyamatokat (például a malátaroppantást), az ital gyártásának egyedülálló folyamatát (a cefre hűtését), a sörszűrő-berendezés kialakítását, a palackozóüzem véglegesítését és a sör hordóba történő fejtését is. A gyár teljes kapacitása évi 380 ezer hektoliter volt.

Od roku 1974 sa datuje systematický export martinského zlatistého moku do Poľska, neskôr Maďarska, Rumunska, republik vtedajšieho Sovietskeho zväzu, ale aj Švajčiarska či Talianska.

Az 1974-es évtől datálódik a túrócszentmártoni folyékony kenyér szisztematikus exportálása Lengyelországba, majd hamarosan Magyarországra, Romániába és a szocialista blokk egyéb országaiba, de közlekedett túróci sör Svájcba és Olaszországba is.

Po prevratných novembrových udalostiach roka 1989 prešiel pivovar v Martine rôznymi zmenami. V júni 1992 ho v rámci privatizačného procesu odkúpil podnikateľ Karol Konárik (KK Company – Pivovary, s. r. o.). Počas tohto obdobia bola zmodernizovaná fľašková linka, zakúpilo sa zariadenie na balenie piva v plechovkách (vtedy jediné na Slovensku) a došlo aj na spustenie linky na plnenie KEG-sudov. Martinské pivo sa začalo opäťovne vyvážať na zahraničné trhy (Veľká Británia, Nemecko, Rusko, USA, Argentína, Fínsko, Francúzsko, Južná Afrika).

1989 novemberének földrengésszerű eseményei után a túrócszentmártoni sörgyár különféle változásokon esett keresztül. 1992 júniusában a privatizációs folyamat keretei között egy Karol Konárik (a cég neve KK Company, Pivovary, s.r.o.) nevű vállalkozó vásárolta fel a sörgyárat. Ezen időszak alatt a palacktöltő újabb modernizáción esett keresztül, megvásárlásra került többek között egy töltőberendezés, amely az első volt Szlovákiában, amely képes volt a sör dobozba történő töltésére is, valamint elkezdődött a sör szabványos KEG-hordókba történő fejtése is. A túróci sört ismét exportálni kezdték

a külföldi piacra (Nagy-Britannia, Németország, Oroszország, Amerika, Argentína, Finnország, Franciaország és Dél-Afrika).

Na základe vstupu zahraničného kapitálu vznikla v roku 1999 akciová spoločnosť Martiner. Vlastníkom pivovaru sa stal holandský nadnárodný reťazec Heineken. Popri exporte kládli spočiatku noví majitelia dôraz na akcentovanie tradičných hodnôt regiónu v prepojení na konkrétnu značku. Spoločnosť Heineken Slovensko sa napríklad usilovala propagovať svoj produkt sloganom Vitajte v kraji Martiner – Krásne pivo, krásny kraj. To sa však už nemilosrdne schýľovalo k zastaveniu výroby v martinskom pivovare. Súhrou rôznych okolností sa tak stalo, paradoxne, v roku 110. výročia jeho založenia (2003). Išlo vskutku o netradičný „darček“ k narodeninám... Výroba sa kompletne presťahovala do Hurbanova, o prácu prišlo podľa dostupných informácií 120 ľudí z regiónu Turiec.

A külföldi tőke belépésére alapozva 1999-ben létrejött a Martiner nevű részvénytársaság. A sörgyár tulajdonosa a holland multilánc, a Heineken lett. Kezdetben az új tulajdonos az export mellett nagy hangsúlyt fektetett a régió hagyományainak, tradícióinak konkrét márkához történő rendelésére. A Heineken Slovensko például a következő szlogennel igyekezett hirdetni a sörét: „Üdvözöljük a Martiner vidékén – Gyönyörű sör, gyönyörű vidék“. De már könnyörtelenül tervezték a termelés leállítását a túróci sörgyárban. Különféle körülmények és indokoknak köszönhetően paradox módon úgy alakult, hogy mindez a sörgyár alapításának 110. évfordulóján történt meg, 2003-ban. Ez aztán a szokatlan születésnapi ajándék... A gyártás teljes egészét Ógyallára mozgatták át, az elérhető információk alapján nagyjából százhusz ember maradt munka és egzisztencia nélkül a túróci járásban. (Ismerős a sztori, ugye? Nem véletlen... – a szerk.)

Epilóg

Epilógus

Za úspechmi tunajšieho piva vždy stála kombinácia kvalitnej vody z historického prameňa spod Martinských holí s majstrovstvom a fortielom miestnych pivovarníckych odborníkov. Ak máme záujem pripomenúť si dve diametrálne rozdielne výročia – 120 rokov od založenia a 10 rokov od zániku pivovaru v Martine – , skúsme uvažovať v súvislostiach. V Turci sa s istými prestávkami

varí pivo od konca 14. storočia (Horná Štubňa, Necpaly, Sučany, Turany). Uvedená skutočnosť, ako aj vyše storočná existencia pivovaru v Martine a jeho silný historický príbeh, v ktorom účinkovali významné osobnosti našich národných dejín, preto nemohli dlhšie ostať bez nasledovníkov. Zákonite tak v tunajšom prostredí vznikol domáci pivovar Victoria, pokračujúci v bohatých tradíciách turčianskeho pivovarníctva.

A túróci sör minőségének és sikerének zálogát mindig is a történelmi forrásból származó kiváló helyi víz, valamint az idevalósi sörfőzőmesterek szakértelmének és fortélyának kombinációja jelentette. Ha fel akarunk idézni két homlokegyenest eltérő évfordulót – 120 év az alapítás és 10 év a megsemmisítés óta – próbáljunk meg szélesebb értelemben vett kontextusban gondolkodni. Túrócban a 14. századtól kezdve kisebb-nagyobb szünetek beiktatásával főznek sört (Felsőstubnya, Necpál, Szucsány, Nagyturány). Ez tény. Csakúgy, mint a túrócszentmártoni sörgyár több mint száz éves létezése, a sörgyár súlyos, történelmi szálakkal sűrűn átszőtt sztorija, melyben jelentős szerepet játszottak a szlovák nemzet történetének kiemelkedő alakjai is, és amely nem maradhat utódok, követők nélkül. Törvényszerű hát, hogy a helyi közegben megjelent egy Victoria nevű házi sörfőzde, amely méltó módon igyekszik vinni a túróci sörfőzés dicsőséges zászlaját, tovább.

Fordító/Prekladateľ: Unger Tamás I.

Nyelvi lektor/Jazyková lektorka: Miriam Oršošová

Snímky/Felvételek: [1.](#), [2.](#), [3.](#), [4.](#), [5.](#)

(Ďalší zaujímavý článok o pivovare a značke Martiner nájdete [tu](#). Len po slovensky. Stránku domáceho pivovaru Victoria na Facebooku nájdete [tu](#).)

Bp., 2017. november 13.